

Adunarea populară românească de la Arad, din noiembrie 1908

Romanian People's Assembly in November 1908 in Arad

*Corneliu Pădurean,
Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad*

Abstract

An important moment in the political life of Romanians in Transylvania in the early twentieth century, was the congregation from Arad, 15 November 1908. The meeting was convened to protest against the draft electoral law submitted by the Hungarian Interior Minister, Count Andrassy in Budapest parliament.

Assembly was important and that entailed laying the foundations for cooperation between the Romanian National Party and the Social Democratic Party Romanian section. On the other hand, when the congregation was the Romanians in Transylvania have decided to give up hope of receiving help from the imperial household in their fight against the Hungarian oligarchy.

Key words: electoral law, protest, meeting, people, solidarity

În ziua de 1 aprilie 1907, a avut loc la Arad o adunare în piața din fața Catedralei Ortodoxe, la care au participat conform estimărilor din epocă, peste 10.000 de persoane venite din cercurile electorale Arad, Pecica, Sântana, Ineu, Chișineu Criș, Șiria, Radna și Iosășel, pentru a protesta împotriva legilor școlare propuse de către contele Appony. Au fost prezenți, protopopii, vreo 200 de preoți, învățătorii, fruntași ai satelor, dar și avocați, medici, funcționari precum și deputații Nicolae Oncu, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciu și Vasile Goldiș¹.

După această adunare, în anul următor, în ziua de 15 noiembrie a avut loc o nouă adunare, la care au participat de data aceasta mai puține persoane, dar care a avut o semnificație aparte.

¹ *Tribuna*, an XI, nr. 64 din 18/31 mart., 1907, p. 2.

În mai multe rânduri, s-a solicitat politicienilor maghiari de la Viena, la începutul sesiunii parlamentare din anul 1906, introducerea votului universal și în Ungaria, după ce în Austria a fost instituit. La începutul lunii noiembrie 1908, ministrul de interne, contele Andrásy, a prezentat în parlament proiectul legii electorale.

Încă din timpul dezbaterilor pe marginea proiectului de lege, deputații Ștefan Cicio Pop și Vasile Goldiș, l-au combătut pentru că era îndreptat evident împotriva naționalităților din Ungaria. Pentru limitarea participării lor la viața politică a statului maghiar, Andrásy a elaborat un proiect de lege prin care era asigurată supremația aristocrației prin multiplicarea votului unui alegător, de 2, 3 sau 4 ori, în timp ce marea majoritate a populației, prin introducerea votului prin reprezentanți de 1:12, pierdea și drepturile electorale pe care le-a avut până atunci. În consecință cei doi deputați arădeni, l-au întrerupt pe ministrul de interne Andrásy, folosind la adresa acestuia expresii de genul „Ești un înșelător”, sau „Ești un calomniator”².

În data de 7 noiembrie 1908, cei patru deputați arădeni, întruniți într-o consfătuire au hotărât, mai ales după aflarea veștii că împăratul a sancționat proiectul legii electorale, convocarea unei adunări de protest împotriva proiectului de lege. În apelul de convocare necesitatea adunării era motivată, „Ca țara să audă dorința noastră ne vom aduna cu toții Duminecă în 15 noiembrie nou (stil nou de calendar n.n.) la ora 2 după amiază la Arad în Casa Națională”³.

Într-adevăr, în data de 15 noiembrie la Casa Națională din cartierul Pârneava a avut loc adunarea. Conform aprecierilor ziariștilor de la *Tribuna*, ar fi fost prezente câteva mii de persoane. La adunare, care a avut loc pe un frig neobișnuit pentru data din calendar și pe un vânt care „pătrundea prin oase”, după relata ziarul *Tribuna*⁴, au venit țărani din cele mai îndepărtate sate ale comitatului. Participarea ar fi fost și mai numeroasă, dacă numărul vagoanelor care veneau spre Arad, ar fi fost suplimentat, așa cum au cerut în mai multe situații cei care nu au mai putut să urce în garniturile de tren. Șefii de gări, cărora li s-a solicitat atașarea de vagoane în plus, au condiționat cu plătitura biletului la un preț mai mare de trei ori, decât cel inițial⁵. Ziarul remarca și „participarea damelor române din Arad, în număr destul de frumos”, precum și a intelectualilor din Arad care „erau de față aproape în

² *Tribuna*, an XII, nr. 242 din 30 oct./12 nov., 1908, p. 4.

³ *Tribuna*, an XII, nr. 239 din 26 oct./8 nov., 1908, p. 3.

⁴ *Tribuna*, an XII, nr. 246 din 4/17 nov., 1908, p. 1.

⁵ *Ibidem*, p. 2.

număr complet”⁶. De asemenea au fost prezenți și ziariști de la *Tribuna* și *Lupta* din Budapesta, organ al Partidului Social-Democrat⁷.

Adunarea a fost deschisă de către Vasile Goldiș, el rostind primul discurs dintre cele care au fost pronunțate cu acest prilej. Pentru început a adus laude celor prezenți, semn că „toți s-au deșteptat din nepăsare și somnolență”. Aceasta înseamnă, trăgea concluzia Goldiș, că în toate satele românești, chiar și cei care nu știau carte, au luat cunoștință de problemele obștii și sunt hotărâți „la lupta cea mai deznădăjduită”. În continuarea discursului său spune că proiectul legii electorale reprezintă o primejdie pentru români, că legea își propune să „zdrobească popoarele”.

Constată în același timp că, popoarele din Europa reușesc să progreseze, să înainteze „prin albia libertăților și a drepturilor cetățenești, și numai în calea năzuințelor noastre se îngrămădesc stavili”⁸. Noua lege electorală propusă de către „oligarhia maghiară”, urmărește să pună noi lanțuri, care să „încătușeze brațele” popoarelor din Ungaria, mai spune deputatul arădean.

Goldiș anunța că adunarea de la Arad, era prima dintr-un șir de adunări care urmau să se desfășoare pentru a protesta împotriva proiectului de lege a „contelui negru”, cum l-a numit pe Andrásy. De asemenea, atât adunarea de la Arad, precum și celelalte care urmau să se desfășoare, trebuiau să facă auzită vocea românilor peste Carpați și în țări îndepărtate, „ca să se înfioare Europa la auzul stărilor asiatice ce domnesc la noi” (Ungaria n.n.). Oratorul, dă discursului său și o notă de amenințare, atunci când afirma „că nu va fi pace în țară până nu se va șterge rușinea cu care a pătat –o Andrásy”. Se pare că mulțimea adunată era foarte determinată, deoarece în acel moment, ea strigat, „Jos cu el. Sus cu el la ștreang” (cu Andrásy n.n.)⁹.

În continuarea discursului său, Vasile Goldiș asigură asistența că Partidul Național Român nu este singur în lupta sa pentru vot universal, deoarece toate naționalitățile vor votul universal, la care se adaugă și partidul socialist, care și-a trimis la adunarea de la Arad, doi reprezentanți. Cu acest prilej, face un elogiu partidului socialist, care avea, în opinia sa, multe obiective asemănătoare cu cele ale partidelor naționale.

La sfârșitul discursului, i-a propus pe Mihai Veliciu și Sever Bocu, ca președinte și respectiv secretar al adunării. În discursul său, președintele

⁶ *Ibidem*, p. 5.

⁷ *Ibidem*, p. 1.

⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁹ *Ibidem*.

adunării s-a arătat și el impresionat de numărul mare al participanților, care s-au „grăbit să ia parte la această sărbătoare”¹⁰. Atrage atenția asistenței asupra momentului dificil pe care îl străbate mișcarea națională: „Purtăm cea mai grea luptă din câte am purtat vreodată – spunea Mihai Veliciu- și numai însuflețindu-ne și jertfind vom putea-o duce la izbândă”. Face și el referire la alianța cu socialiștii, pe care îi considera „un aliat puternic”, alianța celor două partide fiind în folosul ambelor partide, concluziona el.

După scurta alocuțiune rostită de către Mihai Veliciu, a urmat Iustin Marșieu, un politician cu o recunoaștere mai mult locală și care a devenit primul prefect român al județului Arad după anul 1918. În cuvântul său, după ce a amintit de lupta pe care o duceau deputații români în parlamentul de la Budapesta, a abordat proiectul de lege prezentat de către Andrássy. Ori de câte ori era rostit numele acestuia, mulțimea adunată în Casa Națională, îl apostrofa cu epitete dintre cele mai tăioase. Votul universal era considerat de către orator, calea „cu care ne putem schimba situația rușinoasă ce ne-au creat”. Votul universal este necesar, aprecia Iustin Marșieu, deoarece prin „vot se câștigă toate: drepturi, bunuri etc. Votul, deci, e cel mai scump tezaur, pentru că prin el se câștigă toate: fericirea, nefericirea”¹¹. Votul universal putea asigura, continuă Iustin Marșieu participarea românilor la conducerea țării, deoarece și românii îndeplinesc sarcini în țară la fel ca și maghiarii.

Spre finalul discursului a cerut celor prezenți la adunare, să se facă „apostolii luptei”, iar preoții, învățătorii și cărturarii să înceapă cursuri cu neștiutorii de carte, aceasta spre binele neamului conchide el.

După Iustin Marșieu, a urmat reprezentantul socialiștilor trimis de la Budapesta pentru a stabili legături cu mișcarea națională românească. De fapt, la adunare au fost prezenți doi socialiști. Primul care a luat cuvântul după ce a sosit direct de la gara Arad, a fost dr. Kunffy (doar numele este amintit de către ziarul *Tribuna*), care își ține discursul în limba maghiară. Acesta este primit de către cei prezenți cu ovații timp de cinci minute, iar pe parcursul discursului care a durat trei sferturi de oră, a dezvoltat ideea că socialiștii doresc „fericirea tuturor popoarelor”, „libertatea”, „democratizarea vieții de stat”, respingând și șovinismul¹². Pe parcursul discursului regăsim desigur, elemente specifice doctrinei socialiste, cum ar fi înlăturarea exploatării, asigurarea prosperității, alianța claselor exploatare

¹⁰ *Ibidem*, p. 3.

¹¹ *Ibidem*

¹² *Ibidem*

etc. Ideea de bază a fost că mișcarea socialistă luptă și ea pentru votul universal și împotriva oligarhiei maghiare.

La adunarea din cartierul Pârneva din Arad, a fost prezent încă un reprezentant al socialiștilor, după cum am amintit mai sus, în persoana lui Vuc, după cum a precizat ziaristul de la *Tribuna*. Discursul său a fost scurt, afirmând că, după colegul său de partid, nu mai sunt multe de spus. A încheiat, afirmând și el „frăția de arme” cu românii, cu naționalitățile în general¹³.

Printre cei care au luat cuvântul la această adunare a fost și Ștefan Cicio Pop. Apariția sa, a fost întâmpinată cu mult entuziasm. Ziarul *Tribuna* a consemnat atmosfera provocată de iubitul deputat: „Apariția d-lui deputat e primită cu o salvă puternică de aplauze. Minute întregi nu poate ajunge la cuvânt în clocotul strigătelor de „trăiască”. Dsa a ridicat entuziasmul stârnit de cuvântătorii de mai înainte la culmi neajunse încă în nici o adunare poporală din câte s-au ținut până acum”¹⁴. Este evidentă popularitatea de care se bucura cel mai longeviv deputat român în parlamentul de la Budapesta.

În discursul său, Ștefan Cicio Pop afirma, văzând entuziasmul celor prezenți, că atmosfera seamănă cu cea din timpul revoluției de la 1848, „... și-mi pare că duhul acelor vremi stins în așipirile neputinței de decenii, începe să vibreze iar, să ne pătrundă piepturile, chemându-ne iarăși la lupta sfântă pentru existența și fericirea amar năpăstuitului neam românesc”. Constată însă că, biserica nu mai este implicată ca și la 1848 și se întrebă retoric: „Vlădicii până când mai întârzie să-și aplece urechea la dorințele acestui popor!”, popor care-i și răspunde „să mergem la episcopie!”. În ceea ce privește proiectul de lege electorală, socotește și el că este un atentat la ființa națională o tentativă de înăbușire a spiritului național. „De la revoluție încoace ei – se referea la oligarhii maghiari - n.n. tot nimicirea noastră au ținut-o, au crezut să ne slăbească cu încetul, ca acum să ne dea lovitura de moarte”.

Adunarea s-a încheiat cu adoptarea unei rezoluții, care a sintetizat ideile principale exprimate de discursurile ținute, precum și cu trimiterea la împărat a unei telegrame de protest. Era pentru prima oară când o adunare românească nu a mai trimis o telegramă de adeziune, ci una de protest¹⁵. Era astfel, sfârșitul unei perioade în care românii și-au pus nădejdea de a trăi mai

¹³ *Ibidem*, p. 4.

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*, p. 1.

bine, în bunăvoința împăratului de la Viena. Realitatea a dovedit însă că speranțele lor au fost deșarte.

În cele din urmă, proiectul de reformă electorală a fost dat uitării, evenimente internaționale, cum a fost spre exemplu anexarea Bosniei și Herțegovinei la Austro-Ungaria, trecând în prim-planul vieții politice.

Importanța adunării din 15 noiembrie 1908 de la Arad, pentru evoluția luptei naționale a românilor din Transilvania, poate fi stabilită din mai multe puncte de vedere.

În primul rând, a fost un semnal pentru liderii Partidului Național Român, că poporul român a început să fie conștient de soarta sa, care nu poate să fie îmbunătățită decât apelând la propria sa voință, că ajutorul nu poate veni de nicăieri, că singura forță pe care se poate baza, este propria sa dorință de a trăi sub umbrela drepturilor și a egalității.

Un alt element care vine să sublinieze importanța adunării, se referă la faptul că se pare că a fost restaurată, cel puțin pentru un timp, solidaritatea în rândul națiunii române. Cu toate că pe parcursul discursului lui Ștefan Cicio Pop, la un moment dat mulțimea a strigat, *Unde sunt Vlădicii noștri!*, ziaristul de la *Tribuna* remarca prezența a „... sute de preoți au fost de față, mulțime de învățători și tot ce are Aradul și jurul distins a fost acolo”¹⁶. Ceea ce înseamnă, că au fost reprezentate toate categoriile sociale, prin elementele lor de vază. Se pare, din cele scrise de cei de la *Tribuna*, că în ultima vreme preoțimea, „înfricată de amenințări, momită de făgăduieli și cu temerea de a nu pierde congrua (adausul din partea statului la salariile preoților), ar fi dezertat de la locul ei istoric, *de a merge cu crucea în frunte* (subl. *Tribuna*)”. De altfel, cel care a dat semnalul intonării imnului *Deșteaptă-te române*, la sfârșitul adunării, a fost chiar un preot¹⁷.

Dar cele mai importante semnificații ale adunării, așa cum remarcau pe bună dreptate jurnaliștii de la *Tribuna*, și care au dat un alt curs luptei de emancipare națională a românilor din Transilvania, au fost două.

Pe de-o parte, la adunarea de la Arad, au fost puse bazele colaborării dintre socialiști și Partidul Național Român, ambele forțe politice promițându-și sprijin în atingerea acelor obiective în care erau interesate. La un moment dat, pe parcursul discursului trimisul socialiștilor, Kunffy, afirma că cei năpăstuiți „de aici încolo împreună, *de orice neam ar fi* (subl. *Tribuna*), și vor lupta până vor ajunge la depline drepturi, dar mai ales să

¹⁶ *Ibidem*, p. 4.

¹⁷ *Ibidem*, p. 4.

scutire jugul rușinos pus pe grumajii noștri, de cea mai neomenoasă stăpânire a celor mai păcătoși oligarhi”¹⁸.

Se pare că perspectiva colaborării fructuoase cu socialiștii a impulsionat pe cei prezenți, care au îmbrățișat sloganul de luptă a socialiștilor, și când unul dintre ei a strigat *Trăiască revoluția!*, cei adunați în Casa Națională au răspuns și ei în cor, tot cu sloganul socialiștilor, *Trăiască revoluția!*¹⁹. Rezultatele acestui început de colaborare, s-au văzut peste 10 ani, în 1918 când a fost constituit Consiliul Național Român Central, din care la paritate, au făcut parte șase reprezentanți ai PNR și șase reprezentanți ai socialiștilor români din Ungaria.

Pe de altă parte, adunarea de la Arad a însemnat și momentul în care, după zeci de ani de speranțe într-un sprijin din partea Casei de Habsburg, românii din Transilvania au „renunțat definitiv la nădejdea pe care românii și-au pus-o totdeauna în Coroană”²⁰. Este pentru prima oară, când de la o adunare populară organizată de către români, nu se trimite o telegramă de atașament față de împărat, ci una protest. De fapt, *Tribuna* a și titrat în numărul în care prezenta desfășurarea adunării: **Adunarea de la Arad. – Protest!**²¹.

Într-adevăr, la sfârșitul întrunirii, Sever Bocu, secretarul acesteia dă citire, pentru a fi aprobate de către participanți, unei rezoluții și unei telegrame de protest adresată împăratului.

Rezoluția în șase puncte (vezi anexa I), constata că statul maghiar este guvernat de șovinism, care „amenință existența etnică-culturală” a popoarelor nemaghiare. În ceea ce privește proiectul legii electorale, era considerat un „atentat contra vieții constituționale, în contra adevărului și a dreptății”. Sunt făcute referiri la necesitatea colaborării cu toate forțele politice, care au drept scop instituirea votului universal, fiind subliniată necesitatea unei acțiuni paralele, mai ales cu partidul socialiștilor.

În proiectul de rezoluție, a fost inclusă și precizarea foarte importantă, care amintea de anul revoluției de la 1848, care se referea la necesitatea convocării cât mai curând a unei „adunări a Națiunii Române aparținătoare coroanei Sfântului Ștefan”²².

În punctul șase, s-a propus trimiterea către Franz Iosif I, împărat al Austriei și rege al Ungariei, a unei telegrame de protest contra legii

¹⁸ *Ibidem*, p. 1.

¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Ibidem*, p. 1.

²² *Ibidem*, p. 5.

electorale. După citirea rezoluției, a fost prezentată telegrama, în care se preciza între altele că „românii din comitatul Aradului..., protestează contra proiectului legii electorale...”.

Adunarea a fost încheiată de către președintele acesteia, adică de Mihai Veliciu, după care asistența a intonat, cu multă determinare, *Deșteaptă-te române*. În această atmosferă, participanții au părăsit Casa Națională, alături de trimișii din partea autorităților care au fost prezente pe parcursul întregii adunări.

Adunarea de la Arad, a avut un ecou puternic în restul Transilvaniei. Ziarele *Unirea* și *Lupta* au salutat ideea tinerii unei adunări naționale, în timp ce *Telegraful Român*, organ al Mitropoliei Ardealului, a fost mai rezervat, afirmând că doar în „conferința electorală” se puteau lua hotărâri care să dea „direcție politicei noastre”. Este posibil ca oficiosul Mitropoliei să fi fost deranjat de invocarea de către participanții la adunarea de la Arad, a ierarhiei superioare a bisericii, în timpul discursului lui Ștefan Cicio Pop: „Unde sunt vlădicii?! Să mergem la episcopie”. Ziarul, reluat de către *Tribuna*, preciza că lupta politică nu poate fi stabilită „conform părerii individuale, ori dorinței unuia sau altuia dintre deputații noștri naționali, și nici conform părerii lansate în pripă de una ori alta dintre gazetele noastre”²³. Desigur se făcea referire la *Tribuna* de la Arad.

Deputatul de Beiuș, Vasile Lucaciu, a publicat un articol în ziarul *Lupta* în care menționa necesitatea de a se organiza „o mare conferință națională”. În continuare el a ținut o pledoarie vibrantă pentru întrunirea tuturor factorilor responsabili ai națiunii române din Transilvania, într-o mare adunare națională²⁴.

Ziarul *Gazeta de Duminecă*, din Șimleu susține și el la rândul său, necesitatea întrunirii unui congres național, pentru a abandona „cu totul pasivitatea politică”²⁵.

Adunarea de la Arad, prin întreaga sa desfășurare, a dovedit încă o dată, rolul jucat de românii arădeni între anii 1895-1918, în cadrul luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania.

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Ibidem*

Anexa I

Rezoluția Adunării de la Arad

Adunarea poporală a românilor din comitatul Aradului, ținută în Arad la 15 noiembrie n. 1908, pertractând situațiunea generală politică a țării și dezbătând proiectul reformei legii electorale aduce următoarea rezoluțiune:

1. *Constatăm că situațiunea generală politică a țării este din cele mai îngrijorătoare. Șovinismul nesăbuit de rasă a celor ce guvernează statul, amenință în existența lor etnică-culturală toate popoarele nemaghiare ale țării. Urcarea în măsură oribilă a cheltuielilor bugetare apropie statul de ruina financiară, iar asupra populațiunii aruncă greutăți pe care poporul, în urma sărăciei generale nu mai poate suporta.*
2. *Proiectul legii electorale este cel mai neomenesc atentat în contra vieții constituționale, în contra adevărului și a dreptății. Acest proiect nu este permis să devină lege, căci în acel caz se naște incalculabila primejdie de a se zgudui sentimentele patriotice în inimile milioaneilor de nedreptățiți.*
3. *În fața situațiunii disperate a afacerilor publice și în fața nepatrioticului proiect al legii electorale, adunarea constată necesitatea, ca partidul național român pe lângă susținerea intactă a programului său să se alieze și lupte împreună cu toate partidele politice din țară, cari au de scop demoralizarea vieții constituționale a statului și introducerea sufragiului universal, egal, direct și secret și mai ales insistă adunarea pentru o acțiune paralelă cu partidul social-democrat din patrie.*
4. *În vederea primejdiei, ce amenință cu deosebire poporul românesc prin proiectul legii electorale, adunarea își exprimă dorința de a se convoca și a se ținea cât mai curând o adunare a Națiunii Române aparținătoare coroanei Sfântului Ștefan cu scopul de a protesta în contra atentatului cuprins în proiectul legii electorale și a da expresiune postulatelor de dreptate și egalitate ai întreg poporului românesc din patria noastră.*
5. *Adunarea exprimă mulțămirea clubului dietal al naționalităților și îndeosebi deputaților români naționaliști pentru lupta lor înțeleaptă și bărbătească, ce poartă pentru democratizarea vieții legii electorale constituționale a țării, pentru dreptate și egalitate.*
6. *Adunarea hotărăște a se trimite Majestății Sale, împărat și rege Francisc Iosif I, o telegramă de protestare conta proiectului legii electorale.*

*Cancelariei de cabinet a Majestății Sale imperiale și apostolice regești
Francisc Iosif I
Viena.*

Românii din comitatul Aradului, adunați azi la Arad în adunare poporală, protestează contra proiectului legii electorale prezentat dietei prin ministrul conte Andrassy și acest protest al lor îl aduc la cunoștința Majestății Voastre.

(Tribuna, an XII, nr. 246 din 4/17 noiembrie, 1908, pp. 4-5)